

Москвіна Тетяна Пулипівна

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Одним із шляхів оновлення системи освіти є її гуманітаризації та гуманізація. Педагогічна система А.С.Макаренка є взірцем організації демократизації життєдіяльності дітей, виховання гуманних взаємин. Реформування сучасної системи освіти потребує звернення до ідей талановитого педагога, до їх аналізу і реалізації в сучасних умовах.

Відомий педагог висловлював необхідність формування в дитині загальнолюдських якостей особистості: гуманності, гідності, милосердя, співчуття до ближнього, миролюбності, добросердності. Найвищим принципом виховання, на його думку, є гуманне ставлення до дитини, що полягає у любові і повазі до особистості.

В основі діючого, активного гуманізму Макаренка лежала ціла низка принципів, серед яких принцип поваги до вихованця і високої вимогливості до нього: “Якнайбільше вимогливості до людини, але разом з тим і якнайбільше поваги до неї” [1]. Цей принцип пов’язаний з гуманістичним бажанням бачити дитину кращою, ніж вона є.

Велика заслуга вченого полягає у розробці принципу опори на позитивне, який передбачав довіру до вихованця, тісно пов’язану із справедливими вимогами, із зацікавленістю його долею. Видатний педагог радив знаходити, розкривати і проектувати у вихованцях позитивне, складати програму людського характеру за законами краси, щастя, добра, основою яких є розумна цікава діяльність дітей, спілкування з вчителем, товаришами, а не моралізування.

Гуманізм Макаренка проявлявся у привчанні дітей бути бадьорими, веселими, енергійними, працьовитими, отримувати радість і задоволення від праці, вміти фантазувати. Він пропонував учителям будувати стосунки з дітьми без підозри, недовіри, крику і образливої посмішки або зауважень. Макаренко закликав “проектувати” людину за законами краси, добра, щастя на основі включення у цікаву діяльність, спілкування з вчителем.

Для гуманістичної педагогіки Макаренка характерний принцип активної цілеспрямованості, який реалізується у вірно обраній меті, засобах та змісті виховання. Вчений застерігав не захоплюватись якимось одним методом, не розглядати його тільки як негативний чи позитивний, не використовувати ізольовано один від одного. Педагог стверджував, що немає ані хороших, ані поганих методів, а є конкретна дитина, конкретна педагогічна ситуація, конкретні умови.

А.С.Макаренко зазначав, що ознакою моральних стосунків є готовність завжди прийти на допомогу, проявити турботу, дійсно

товариську зацікавленість в обопільній інформації, захищеності кожного в колективі [2]. Він називав серед обов'язкових рис, якими має володіти дитина, хороше самопочуття людини в колективі, вміння включатися в колективні стосунки, увага до людини, душевність, вимогливість, дисциплінованість.

Вчений виділяв характерні ознаки стилю дитячого колективу. Деякі з них: мажор, почуття власної гідності; ідея захищеності дитини, звичка поступатися товаришеві; вміння заступатися за людей, захищати слабшого; боротися з егоїзмом, сумом, байдужістю тощо, які сприяли б, на його думку, встановленню гуманних взаємин в дитячому колективі.

Гуманістичні ідеї А.С.Макаренка у вихованні продовжував видатний український педагог, засновник гуманістичної, новаторської педагогіки В.О.Сухомлинський (1918 - 1970).

Вся багатогранна педагогічна творчість видатного педагога пройнята ідеями гуманізму, які відбивались у всіх його творах, особливо "Як виховувати справжню людину", "Серце віддаю дітям", "Складні долі", "Про виховання", "Павлиська середня школа", "Сто порад вчителів" тощо. Василь Олександрович реалізував ідею гуманізму у вихованні через творіння добра для людей, милосердя, співчуття, благородства, вміння переживати чужий біль як особистий; через уміння протистояти злу, насильству, неправді, підлості, байдужості, злочину.

Робота у Павлиській школі була побудована так, щоб кожна дитина переживала радість, горе, тугу іншого. "З перших днів життя "Школи Радості" я прагнув до того, щоб кожен вихованець переживав горе, радість, печаль і незгоди іншої людини... Виховання чуйності, чутливості до горя і страждань інших людей – важливе завдання школи. Людина може стати другом, товаришем і братом іншої людини лише за умови, коли горе іншого стане її особистим горем. Щоб дитина відчула серцем іншу людину – так можна сформулювати важливе виховне завдання, яке я поставив перед собою" [3, 94-95].

У творчості В.О.Сухомлинського провідною стає система поглядів на людину, як на цінність. В основі його підходу до виховання є знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, бережливе ставлення до почуттів, гідності, фізичного, психічного та духовного розвитку. В.Сухомлинський створив педагогіку, де все зосереджено навколо дитини. Це потужна гармонійна педагогіка.

Проектування людини, за Сухомлинським, можливе лише за умови включення дітей у систему гуманних взаємин. "Скільки я буду жити, стільки буду перевіряти у своїй школі правдивість істини, у яку я щиро і глибоко вірю: людину можна виховати тільки добром" [4]. Він дав цінні поради, як навчати дітей загальнолюдським формам взаємин, як виховувати з них справжніх людей. В "Азбуці моралі" Василь Сухомлинський закликав: "Робіть так, щоб людям, які оточують вас, було добре, люди дають вам щастя дитинства, отрочтва і юності. Платіть їм

за це добром; всі блага і радості життя створюються добром; всі блага і радості життя створюються працею і тільки працею; будьте добрими і чуйними до людей; не будьте байдужими до тих, хто намагається жити за рахунок батька і матері” [3, 120-121].

В книзі “Як виховати справжню людину” обґрунтована гуманістична ідея величчя, допитливості людини. У дітей молодшого шкільного віку доброта проявляється у ставленні до батьків, рідних, близьких, любові до Батьківщини, до людей; у прояві почуття обов’язку перед ними; розумінні життя, добра і зла в ньому; вихованні високих моральних якостей; засвоєнні норм гуманних взаємин, що є важливим етапом формування гуманної поведінки; у любові до знань, школи, вчителя; дружбі, любові, ставленні до краси в природі і суспільстві: “Вчити дитину бачити, розуміти, відчувати серцем людей – це, можливо, найтонша благоухаюча квітка в саду, ім’я якої – виховання почуттів” [5].

Гуманізм учителя розглядався В.Сухомлинським, як уміння бачити і розвивати в дітях все найкраще через прищеплення позитивних якостей: “Щоб дитина відчувала серцем іншу людину – так можна сформулювати важливу виховну задачу, яку я поставив перед собою” [6].

У праці “Сто порад вчителю” він пише: “...Я твердо переконаний, що виховання людського благородства в дитячому серці починається з *олюднення* його ставлення до людей, одухотворення цього ставлення чистими, піднесеними почуттями поваги до людини і, передусім, поваги до матері й батька” [7, 164].

В.О.Сухомлинський вважав, що джерелом дитячого егоїзму є невихованість почуттів. Він знає причини моральних порушень і шукає шляхи їх подолання, запобігаючи “емоційному безкультур’ю у ставленні до людей, що породжує егоїзм, який є головним коренем байдужості, антигромадянських вчинків, злочинів” [8].

В.О.Сухомлинський стверджував, що школа повинна виховувати високі якості в людині – дружелюбність, товариськість, братерство. “Ці високі якості виховуються тільки тоді, коли людина віддає частку своєї душі в ім’я щастя інших людей. *Віддача* духовного багатства – тільки це і є *здобування* духовного багатства” [7, 176].

У своїй етико-виховній програмі вітчизняний педагог в систему знань і переконань для формування особистості школяра вводив такі етичні категорії – щастя, радість, справедливість, моральний ідеал тощо, а також конкретні поняття, етичні норми, правила поведінки. Новий гуманістичний ідеал, на його думку, має включати такі компоненти:

- прагнення свободи, справедливості, діяльної участі у всьому, що відбувається навколо;
 - ідея насильства, вільного розвитку, еволюції людини і природи
- [9].

Особливу увагу В.О.Сухомлинський приділяв відносинам учителя й учнів, ретельно проаналізував роль любові і поваги вчителя до дітей у

навчально-виховному процесі. Він ставить у обов'язок вчителя зробити процес навчання радісним, підкреслює значення в навчальній діяльності позитивних емоцій дітей: "Учитель повинен бути не тільки наставником, але й другом учнів, разом з ними долати труднощі, переживати, радіти і засмучуватися" [10].

Надзвичайно важливим засобом гуманістичного, як складової морального, виховання видатний педагог вважав народні традиції, звичаї, свята та обряди, які він разом зі своїми колегами впроваджував у практичну діяльність Павлиської школи. Можна виділити такі народні традиції, які впроваджувались у школі В.О.Сухомлинського: повага і шанобливе ставлення до старших людей, вшанування пам'яті полеглих героїв, бережливе і чуйне ставлення до всього живого в природі, виховання любові до рідної мови, книги, народного мистецтва. У практичному житті школи – ці традиції реалізуються через проведення різноманітних свят та обрядів: "День Невідомого героя", закладання "Саду вдячності", "Саду героїв", "Саду дружби", свято птахів, квітів, зимове свято сніжного містечка, свято весни, пісні, книги.

Азаров Ю.П., аналізуючи педагогічну творчу діяльність Сухомлинського, стверджував, що вчений передав «нам не технологію організації справи, а скоріше механізм побудови нової моральної якості», він вчить, «як торкатися в людині тендітних струн здібностей, які розвиваються. Це технологія ... зародження духовності» [11].

Модель гуманного педагогічного процесу започаткована А.С.Макаренком і знайшла своє відображення у практичній діяльності загальноосвітньої школи 70-х років завдяки педагогам-новаторам. Прикладом є досвід роботи видатного педагога ХХ ст. Ш.О.Амонашвілі, який відстоював позиції особистісно-гуманного підходу до дитини, в результаті чого народжується гуманно-творча особистість та співробітництво вчителя і учня. "Моє завдання в тому й полягає, щоб допомогти дітям збагатитися життєвим досвідом дитинства, оскільки добре знаю: чим багатогранніший у дитини життєвий досвід дитинства, тим успішніше можна вплітати в нього багатющій досвід людства" [12].

Книга Амонашвілі "Роздуми про гуманну педагогіку" розкриває основи гуманізації навчально-виховного процесу, який спирається на гуманістичну педагогічну систему В.О.Сухомлинського: вивчати дитину, осмислювати її і розкривати сутність розвитку і становлення дитини; відмова від примусу у навчанні і вихованні.

До основних принципів гуманної педагогіки Амонашвілі вніс такі:

- дитина має пізнавати істинно людське (правдиве, справедливе, моральне, корисне, наукове і ін.);
- необхідно допомогти учню пізнати себе як людину, створену для себе, людей, природи, добрих людських справ);
- педагог повинен створювати умови, в яких формується справжня особистість – індивідуальність;

–виховувати таку особистість, інтереси якої збігаються із загальнолюдськими;

–усувати умови, що можуть спровокувати дитину на асоціальні вчинки [13].

Отже, гуманістичні ідеї педагогіки А.С.Макаренка розвиваються у сучасній вітчизняній педагогіці.

Список використаної літератури

1. Макаренко А.С. Соч.: В 7-ми т. – М., 1960. – Т.5. – С. 98.
2. Матвієнко О.В. Моральне виховання моралі молодших школярів. – К.: Стилос, 1999. – С. 36.
3. Сухомлинський В.О. Вибр. тв.: У 5-ти т. – К.,1976. – Т.3. – С.94-95; 120-121.
4. Сухомлинский В.А. Отношение к истине //Юность. – 1972. - №4. – С.93.
5. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. Советы воспитателям. – Минск: Нар. асвета, 1978. – С.152.
6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. шк., 1969. – С. 76.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителів. – К.: Рад.шк., 1988. – С.164, 176.
8. Сухомлинський В.О. Вибр. тв. У 5-ти т. – Л.-К., 1976. – Т.2. – С.499-500.
9. Сухомлинський В.О. Теоретичні проблеми виховання і діяльності позашкільних закладів // Почат. шк. – 1995. - №1. – С.28.
10. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа. – М.: Мол. гв. – 1969. - С.29.
11. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать: Книга для учителя. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1985. – С. 41.
12. Амонашвили Ш.А. Как живет, дети? – М., 1986. – С.11.
13. Столяренко О. Формування гуманних рис школярів загальноосвітньої школи //Освіта і управління. Т.№. – 1999. - №3. – С. 53.